

ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

«ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ»
ՍՈՑԻԱԼ-ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԿՐԹԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Խումբ՝ Երաժշտություն

Թեմա՝ Կոմիտաս վարդապետի մանկավարժական հայացքների
նշանակությունը իր ժամանակի և արդի երաժշտական կրթության
զարգացման գործում

Հետազոտող՝ Եվգենյա Բարալարյան

Ղեկավար՝ Մանիկ Մանուկյան

Գորիս 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն _____	3
Կոմիտասի դերը իր ժամանակի և արդի երաժշտական կրթության զարգացման գործում _____	4
Կոմիտասի մանկավարժական հայացքների արտացոլումը _____	10
Եզրակացություն _____	16
Օգտագործված գրականություն _____	17

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայ ժողովուրդը կոմիտասյան երգին մեջ գտավ, ճանաչեց իր հոգին, իր հոգեկան ինքնությունը: Կոմիտաս վարդապետը սկիզբ է որ վախճան չունի: Նա պիտի ապրի հայ ժողովրդով, հայ ժողովուրդը պիտի ապրի նրանով, ինչպես այսօր, այնպես էլ հավիտյան:
Վազգեն Ա կաթողիկոս

Հայ ժողովրդի զավակներ՝, դուք կարդացեք Մովսես Խորենացի, Եղիշե, Նարեկացի, Խաչատուր Աբովյան, Բաճեֆի, Ալիշան, Պեշիկթաշյան և տեսեք, թե ով ենք մենք:
Կոմիտաս

Մեծանուն երգահան Կոմիտասի (Սողոմոն Սողոմոնյան) թողած ստեղծագործական ժառանգությունն ահռելի նշանակություն ունի հայ երաժշտության համար: Նա Հայաստան աշխարհի մշակութային խորհրդանիշն է, հայ երգարվեստի, ժողովրդական և հոգևոր երաժշտության փրկիչը, համակարգողն ու տեսաբանը: Կոմիտասի գործունեության, վաստակի արժեքի, կյանքի ու գործի նշանակության և կարևորության մասին են վկայում մինչ այսօր կատարված տարբեր ուսումնասիրությունները, որոնցում բազմիցս փաստվում է Կոմիտասի հասարակական-լուսավորչական, գիտա- պատմական և տեսական մեծ արժեք ներկայացնող ժառանգությունը՝ ըստ արժանվույն գնահատելով նրա դերն ու նշանակությունը հայ երաժշտության պատմության մեջ: Հանճարեղ Կոմիտասի կյանքը և գործունեության տարբեր ոլորտները՝ կոմպոզիտորական, երաժշտագիտական, կատարողական, հասարակական-լուսավորչական, գիտա-պատմական և տեսական մեծ արժեք ունեն: Հենց այդ պատճառով դրանք դարձել են տարբեր տեսակի ուսումնասիրությունների առարկա: Այս առումով՝ բացառություն չեն նաև Կոմիտաս վարդապետի մանկավարժական հայացքները, որոնց վերաբերյալ տարբեր առիթներով կատարվել են նշանակալի ուսումնասիրություններ:

Մեր հետազոտական աշխատանքի նպատակն է՝ ուսումնասիրել Կոմիտաս վարդապետի մանկավարժական հայացքների արդիականությունը:

Կոմիտասի դերը իր ժամանակի և արդի երաժշտական կրթության զարգացման գործում

Կոմիտասի հանճարն այսօր ճանաչելի է ամբողջ աշխարհում. նա իր ստեղծագործական, գիտահետազոտական վաստակով ու բարձր արվեստով ձեռք է բերել միջազգային ու համամարդկային ճանաչում, մեծահամբավ հռչակ: Մեծանուն երաժշտագետն իր ժողովրդի բազմադարյա հոգևոր-մշակութային ժառանգության խտացումն է, հայի հավաքական անկրկնելի կերպարը: Մեծանուն հայորդու մասին, կարելի է ասել, գրվել է հնարավոր ամեն ինչ, ամբողջությամբ ուսումնասիրվել է նրա թողած հոգևոր-մշակութային ժառանգությունը, բազմաթիվ հեղինակներ են անդրադարձել նրա՝ դրամատիկ և ողբերգական իրադարձություններով լեցուն կյանքին ու գործունեությանը: Կոմիտասի կերպարը եղել և մնում է ոչ միայն բազմաբնույթ ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների օբյեկտ, այլև ոգեշնչման ու ընդօրինակման աղբյուր է ժամանակակից բազմահազար սերունդների համար:

Կոմիտասի գործերն ուսումնասիրողները վկայում են, որ ժողովրդական երգի նրա մշակումները մաքուր են և հավատարիմ բուն մեղեդուն: Կարևորելով ժողովրդական երգի տեղն ու դերը ազգային մշակույթի կերտման ու պահպանման հարցում, ինչպես նաև՝ իրավացիորեն ընդունելով, որ ժողովրդական երգը յուրաքանչյուր ազգի մշակութային պատկերն ու գծագիրն է, որով արտահայտվում է զգացմունքային-ռացիոնալ հոգեբանական վիճակը՝ Կոմիտասին կոչել են հայ երգարվեստի մեծ գիտնական և ուսուցիչ:

Սովորելով և ավարտելով Էջմիածնի ճեմարանը՝ Կոմիտասն անմիջապես դասախոսական աշխատանքի է անցել հայրենի կրթօջախում որպես երաժշտության դասատու: Նրա շնորհիվ՝ նոր մակարդակի է բարձրանում «Եկեղեցական երգեցողություն» առարկայի դասավանդումը, որոշակիորեն լուծվում են երաժշտության դասավանդմանն ու դասագրքերին առնչվող լուրջ խնդիրները: Այս շրջանում էլ, դասախոսական և խմբավարական աշխատանքներին, երաժշտության դասավանդմանը զուգահեռ, Կոմիտասը ձեռնամուխ է լինում ժողովրդական երգերի

հավաքման, մշակման, դասակարգման աշխատանքներին, մեծ հետաքրքրություն տաձում երաժշտության նկատմամբ: Կատարված հետազոտությունները վկայում են, որ Կոմիտասը ևս առաջնահերթ խնդիր է համարել երգի և պարի բանահյուսության հավաքումը և մշակումը, դրա ներդրումը պրոֆեսիոնալ երաժշտության մեջ :

Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանում աշխատելու տարիներին (ճեմարանում Կոմիտասի մանկավարժական գործունեությունը տևել է 13 տարի) Կոմիտասն իր առջև դրել էր խնդիր՝ հիմնովին բարելավել երաժշտություն առարկայի դասավանդման գործընթացը: Մանկավարժական գործունեության իր առաջին ծրագիրը Կոմիտասը կազմել է 1895 թվականի մայիսի 18-ին, որտեղ վարդապետը գրել է. «Վերջին երեք տարում եկեղեցական երաժշտության դասատվությունը Գևորգյան ճեմարանում թերի է մնացել»: Խիստ մտահոգված իր ապրած ժամանակում երաժշտության ուսուցման այդ խնդրով՝ Կոմիտասը մի զեկուցագիր- նամակ է գրել Նորին վեհափառության սրբազնագույն հայրապետին՝ Ամենայն հայոց կաթողիկոս Տ. Տ. Մատթեոս Բ-ին, որտեղ խիստ քննադատելով հայ հոգևոր երաժշտությունը աղավաղողներին՝ «թերուս ու տգետ, անփորձ ու անշնորհք դպիրներին ու դպրապետներին», մանրամասնորեն ներկայացրել է մանկավարժական իր նոր ծրագիրը, որի մասին առանձին արժեքավոր ուսումնասիրություն է կատարել հայ անվանի երաժշտագետ և բանահավաք Մաթևոս Մուրադյանը՝ հարցը քննելով «Ազգային երաժշտական ուժերի պատրաստման Կոմիտասյան ծրագիրը» խորագրով իր հոդվածում: Այստեղ հոդվածագիրը լուսաբանում է Կոմիտասի մանկավարժական գործունեությանն առնչվող հարցեր: Նա գրում է. «Հանճարեղ երաժշտի տարիներով փայփայած նվիրական երազանքը՝ հայկական երաժշտանոց հիմնելու գաղափարն իրականացավ Հայաստանում սովետական կարգերի հաստատումից հետո միայն, երբ Երևանում հիմնադրվեց պետական կոնսերվատորիա, որն այժմ հպարտությամբ կրում է մեծ Կոմիտասի անունը»: Կոմիտաս վարդապետը երազում էր դպրոցներ ստեղծելու, ազգային երաժշտանոց հիմնելու մասին և այդ առնչությամբ ծրագրեր էր փայփայում՝ մշտապես մտահոգված լինելով «երաժշտական ուժերի» կերտման և դաստիարակման, երաժշտության ուսուցման, այդ գործընթացում առկա խնդիրների ու թերությունների հարցերով:

Վաղուց ի վեր երազելով երաժշտանոց ստեղծել հայ երիտասարդության համար՝ Կոմիտասը հույս էր տածում իրականացնել այն Պոլսում: Նրա ծրագրի համաձայն երաժշտանոցը պետք է ծառայեր հետևյալ նպատակներին.

1. Ուսումնասիրել հայկական և եվրոպական երաժշտությունը:
2. Ունենալ ձայնական ու գործիքային դասարաններ:
3. Կազմակերպել զեկուցումներ երաժշտական խնդիրների շուրջ:
4. Հիմք դնել երաժշտական հրատարակության:
5. Ունենալ մշտական երգչախումբ:

Սակայն երաժշտանոցի փոխարեն՝ շատ ջանք գործադրելուց հետո Կոմիտասին հաջողվեց ստեղծել 300 հոգուց բաղկացած «Գուսան» երգչախումբը, որի կազմակերպմանն օժանդակեցին հայ երիտասարդությունը, արվեստասեր հայրենակիցները :

Կոմիտասի ստեղծագործությունների դասավանդման տարիների փորձը փաստում է դրանց դերը նոր սերնդի կրթության, երաժշտագեղագիտական դաստիարակության, հայեցի ոգու և ենթագիտակցության կերտման ենթագիտակցության մեջ: Նրա մանկավարժական հայացքները, ինչպես և նրա ստեղծագործությունները օժտված են սերունդներ կրթելու, հայեցին ու հայրենականը պահպանելու, մշակությային հոգևոր արժեքները վերաարժևորելու, հայ մեծանուն մտավորականների ավանդները նորովի գնահատելու ներուժով:

Կոմիտասի կերպարը որպես մանկավարժ դիտարկելու հարցում կարևոր է նրա «Պարը և մուկը» հոդվածը, որում հանգամանորեն ներկայացված են մեծանուն հայորդու մանկավարժական հայացքները: Մանրամասնությամբ ներկայացվում են նաև Կոմիտասի կազմած առարկայական ծրագրերը, որոնք ամբողջական պատկերացում են տալիս նրա դասավանդման հայեցակարգի մասին:

Աշակերտներին օգնելու նպատակով կոմպոզիտորը գրել է մի շարք դասագրքեր՝ «Երաժշտության տարրական տեսություն», «Հայկական նոտագրություն», «Հարմոնիա»: Կոմիտաս վարդապետը մի շարք աշխատանքներում, մասնավորապես «Հայ գեղջուկ երաժշտություն» հոդվածում ձևակերպել է ժողովրդական արվեստի վերաբերյալ իր տեսակետները: Նա հոդվածը գրել է 1906

թվականին և առաջին անգամ ոչ լրիվ տպագրել 1907 թվականին Փարիզի «Անահիտ» հանդեսում: 1941 թվականին հրատարակել է Երևանում՝ «Կոմիտաս. Հոդվածներ և ուսումնասիրություններ» ժողովածուի մեջ գետեղված է հատվածաբար, կրճատումներով: Միայն 2005 թվականին Երևանում լույս տեսած նոր պրակում՝ Կոմիտաս Վարդապետ. Ուսումնասիրություններ եւ յօդուածներ, գիրք Ա հոդվածը տպագրվել է ամբողջությամբ իր բնագրային տարբերակով, որը մեզ համար հիմք է ծառայում:

Կոմիտաս վարդապետի մանկավարժական հայացքները բխում են երգի ու պարի բնական միջավայրի ձևավորումից և դրսևորումից: Ըստ էության՝ կոմպոզիտորի հայացքները հանգում են երաժշտության ուսուցման միջավայրային և անհատակողմնորոշիչ ներկայիս կրթական պահանջներին՝ առանցքում դնելով ուսուցչին, դեպի երեխայի անձը նրա ունեցած վերաբերմունքը և այն միջավայրի ձևավորումը, որն առավելագույնը կնպաստի երաժշտության, երգի ուսուցման արդյունավետ իրականացմանը և թերությունների վերացմանը: Կոմիտասի ազգագրական պատկերացումները ազդեցություն են թողել իր երգչախմբային ստեղծագործությունների վրա:

«Կոմիտասի գործը արդիական է միշտ և հատկապես այսօր, երբ ամենուր աղավաղվում է հայ երգը, զարդարվում արևելյան ելևէջներով: Այդ լաբիրինթոսում Կոմիտասը առաջնորդ է, որը նրան կուղղի դեպի հայ անաղարտ երգն ու երաժշտությունը: Ուսուցչի դասավանդման ձևից է կախված, թե ինչքանով թեման կհետաքրքրի երեխային»...աշակերտները կոգեշնչվեն Կոմիտասի ազգանվեր գործով, կդառնան նրա արժեքների կրողը:

Անհերքելի է Կոմիտասի՝ որպես մարդ-անհատի բարոյական կերպարով աշակերտների արժեհամակարգը ձևավորելու կարևորությունը, քանի որ նա մարդասիրության, հանդուրժողականության, հայրենասիրության, համեստության և ազնվության վառ օրինակ է: Վերջիններս մատաղ սերունդներին բարոյակրթելու լավագույն արժեքներից են:

Լինելով հայակական երաժշտարվեստի մշակը՝ հայ հանճարեղ կոմպոզիտոր Կոմիտասի գործունեության կարևորագույն ոլորտներից մեկն է եղել մանկավարժությունը: Հայ անվանի գրող Դերենիկ Դեմիրճյանի բնորոշմամբ՝ «Նա հանգիստ էր, ընկերական, մեղմ, ոգևորությամբ տոգորված: Նրա ժպտուն աչքերում թաքնված թախծալի ցուքը, պարզ ինտոնացիան, խանդաղատալի ձայնը մատնում էին նրա ներքին կրակը: Կոմիտասը հիվանդ էր ժողովրդական երգով: Դասավանդելիս երգում էր և նրա ժողովրդական երգի մեջ զգացվում էին նրբերանգներ, ռիթմ, կոլորիտ»:

Հայ հանճարեղ կոմպոզիտոր, երաժիշտ-բանահավաք, երաժշտագետ, երգիչ, խմբավար և մանկավարժ՝ ահա այս բնորոշումներն են ուրավագծում հայ մշակութային գործչի՝ Կոմիտասի դիմագիծը: Պատահական չէ, որ այս բնորոշումների կողքին ուրույն տեղ ունի նաև Վարդապետ «կոչումը»: Կոմիտասը մեծ ավանդ է ունեցել Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանում ուսուցանելու տարիներին, որտեղ կոմպոզիտորը պաշտոնավարել է որպես երաժշտության ուսուցիչ, նրա ժամանակի երաժշտագետների վկայությամբ, Կոմիտասի վարդապետության շրջանում ճեմարանում դասավանդվող երաժշտա-տեսական առարկաների դասարանն ավելի բազմամարդ էր, քան շատ կոնսերվատորիաներում և երաժշտական ուսումնարաններում:

Կոմիտասի մանկավարժական հմտության վառ ապացույցն են երգիչներին ուղղված նրա տասը պատվիրանները: Կոմպոզիտորը պատասխանատվության մեծ զգացումով էր վերաբերվում մանկավարժությանը՝ ասելով. «Զգուշությամբ և երկյուղածությամբ մոտեցեք դաստիարակության գործին. խիստ փափուկ պաշտոն մըն է ձերը: Դաստիարակելու կոչված եք սերունդ մը, որ ապագա ազգն է: Միսլ ուղղությամբ՝ ազգ մը կը խորտակեք վերջը»: Մեծ երաժշտագետը շեշտադրել է մանկավարժի ազգանվեր գործի կարևորությունը սերունդների ազգային դաստիարակության գործում:

Իր ակտիվ և բեղուն մանկավարժական գործունեության ընթացքում մեծատաղանդ արվեստագետը կրթել է վառ երաժիշտների մի ամբողջ սերունդ, որոնք

դարձան իրենց ուսուցչի անմահ գործի շարունակողներն ու ժառանգության պրոպագանդողները:

Անուրանալի է Կոմիտասի մանկավարժական վաստակը և նրա պատգամները եկող սերունդներին կրթող մանկավարժներին: Նա երեխաների ուսուցման և դաստիարակության հարցում մեծապես կարևորում է ուսուցչի դերը՝ նրան վերապահելով մանկան հոգին և ներաշխարհը հասկանալու, խորամուղ լինելու, այն ճիշտ մոտեցմամբ բացահայտելու և հանճարներ կերտելու բարդ ու կարևոր գործը: Այս առնչությամբ նա ասել է. «Եթե մանուկը չի հասկնար ձեր դասավանդությունը, հանցանքը ձերն է, որովհետև չէք կրցած հասկնալ անոր հոգին, պետք է իջնել մինչև անոր հոգեկան աստիճանը և գայն առնելով ձեզի հետ բարձրանալ: Միսլ դաստիարակության արդյունքն է, որ շատերը, որոնք հանճարներ պիտի ըլլային, եղած են գողեր ...»: Կոմիտասի պատգամների իրականացումը արդի կրթության, դաստիարակության և մանկավարժական հիմնարար խնդիրների լուծման լավագույն ուղիները կարող են դառնալ, եթե դրանք վերագնահատվեն, իրականացվեն արդի մեթոդական հենքով և նպատակաուղղվեն հանրակրթության արդի պահանջների իրականացման արդյունավետության բարձր մակարդակի ապահովմանը: Նրա մանկավարժական հայացքները արդի կրթության խնդիրների, նպատակների, վերջնարդյունքների իրականացման ճանապարհին կարող են դառնալ յուրաքանչյուր ուսուցչի բանալին, քանի որ վերջինիս իրականացնողը հենց ուսուցիչն է, ում գործը կարևորում էր հենց ինքը Կոմիտասը:

Կոմիտասի մանկավարժական հայացքներն արդիական են այնքանով, որքանով նրա կերտած երաժշտությունը, իսկ վերջինս անձի դաստիարակության լավագույն ձևերից մեկն է, ներդաշնակ զագացման կարևոր նախապայմաններից:

Կոմիտասի մանկավարժական հայացքների արտացոլումը

Կոմիտասի կերպարը որպես մանկավարժ դիտարկելու հարցում կարևոր է և պետք է ուսումնասիրել նրա հողվածները, որում հանգամանորեն ներկայացված են մեծանուն հայորդու մանկավարժական հայացքները: Մանրամասնությամբ ներկայացվում են նաև Կոմիտասի կազմած առարկայական ծրագրերը, որոնք ամբողջական պատկերացում են տալիս նրա դասավանդման հայեցակարգի մասին: Վարդապետը մանկավարժի հայեցողությամբ հիմնավորում և վերհանում է երգի, խոսքի, պարի փոխկապակցված ուսուցման կարևորությունը մատաղ սերունդների ազգային դաստիարակության, մտավոր, ֆիզիկական զարգացման, քաղաքակրթության, ապագա դպրոցի գեղարվեստական զարգացման ներուժի ավելացման հարցում: Պետք է իրապես արժևորել մեծ կոմպոզիտորի մանկավարժական այս դիտարկումները, քանի որ յուրաքանչյուր անհատի, ազգի զարգացման ու ճիշտ դաստիարակության հիմքերն ու արմատները սկիզբ են առնում հենց դպրոցից, դպրոցն է այն կարևոր օղակներից մեկը, որտեղ սաղմնավորվում ու զարգանում են անձի համոզմունքները, պատկերացումները ազգային, քաղաքակրթության, մշակույթի մասին, ինչպես նաև՝ վերաբերմունքը դեպի ազգայինը, մարդկային արժեքները:

Կոմիտասը հողվածում իբրև առանցք գծվում է ազգային, մասնավորապես՝ ազգային դաստիարակության խնդիրը, իսկ դրա լուծման հարցում նա նշանակալի է համարում մանկական երգեցողությունը: Ըստ էության, դեռ մանկուց կարևորվում է ազգային երգի ու երաժշտության ուսուցումը: Վարդապետը այս հարցում կարևորում է երգի զգայական ներուժը՝ այն զուգորդելով պարի հետ: Նա գրում է. «Զգացումներն ինչ ուղղությամբ որ ընթանան, երգն ու պարն ալ նույն արտահայտությամբ երևան կուզան: Արդ կրնա ըմբռնվիլ, թե որքան կարևոր են մանուկին դաստիարակության մեջ երգեցողության ընծայվելիք հոգածությունն ու պարտավորությունը»:

Կոմիտասը քննում է նաև մատաղ սերնդի ազգային դաստիարակության հարցում պարի և երգեցողության հիմնարար նշանակությունը՝ շեշտադրելով դրանց դերը ապագա դպրոցական կյանքի գեղարվեստական զարգացման մեջ: Նա հիմնավորում է պարի զարգացնող և դաստիարակչական ներուժը, մատնանշելով դրա նշանակությունը մտավոր և ֆիզիկական զարգացման մեջ՝ «Առողջ միտք՝ առողջ մարմնի մեջ» ձևակերպմամբ: Երգեցողությունն ու պարը նա համարում է նաև մարդու մեջ պայաքարող ոգի ձևավորելու միջոց: Նա նշում է. «Խոսքը, երգեցողությունը և պարը կառույզացնեն, կը մարզեն մարմինը: Բոլոր գեղարվեստները շարժումին մեջ կարտահայտվին: Ուրեմն մանկական երգեցողությունն ինչքան կարևորություն ունա ապագա քաղաքակրթության մեջ»:

Հետաքրքրական է նաև Կոմիտասի մշտապես արդիական հարցադրումը՝ ո՞րն է կրթության, դպրոցի նպատակը: Իսկապես, ցանկացած ժամանակաշրջանում կրթության, դպրոցի նպատակի սահմանումն ու դրան հասնելու ուղիների նախանշումը եղել է կարևոր և արդիական, որին իր ժամանակներում փորձել է պատասխանել նաև Կոմիտասը: Նա կրթության և դպրոցի նպատակի սահմանման հարցում ևս առաջադրում է մանուկների դաստիարակության կարևորագույն ու պատասխանատու խնդիրը. «Մանուկը բարոյական կյանքի փիլիսոփայությունը, կյանքի հասկացողությունը չունի: Պետք է անոր հոգեկան զգացումներուն հավասարակշիռ դաստիարակություն մը տալ»: Նա, որպես գերխնդիր, նշում է երեխաների պահանջմունքներին համապատասխան, դրանց հարմարեցված դասագրքերի պակասը: Կոմիտասը մերժում է երեխաներին անհասկանալի բարոյախոսական, խրատական, փիլիսոփայական բովանդակությամբ երգերի ուսուցումը: Նա կարևորում է մանկական ճիշտ, երեխաներին հոգեհարազատ ու հասկանալի նյութերի ուսուցումը: Ըստ էության, մատաղ սերնդի դաստիարակության հարցում մեծ տեղ է հատկացվում նրանց հոգեկան ու ֆիզիկական ճիշտ զարգացմանը նպաստող ուսուցման գործընթացին, որը հնարավոր է ապահովել կրթության տվյալ աստիճանի բովանդակության և դաստիարակության խնդիրների համաձայնեցված համակարգ ունենալու դեպքում: Անհատի ճիշտ դաստիարակության խնդիրը քննելով՝ Կոմիտասը առաջադրում է համազգային խնդիր և քննարկվող դասախոսություն-հոդվածը եզրափակում հետևյալ արժեքավոր համազգային կոչ-

պատգամով. «Ուսուցիչ պարոններ ու քույրեր, զգուշությամբ և երկյուղածությամբ մոտեցեք դաստիարակության գործին. խիստ փափուկ պաշտոն մըն է ձերը: Դաստիարակելու կոչված եք սերունդ մը, որ ապագա ազգն է: Միսալ ուղղությամբ՝ ազգ մը կը խորտակեք վերջը»:

Առանձնակի կարևորվում է ազգային ինքնության պահպանումն ու վերահաստատումը: Այս տեսանկյունից ամենագորեղ գործոններից է համարվում ազգային արվեստը, որում ուրույն տեղ ունեն նաև ազգային երգն ու պարը: Ուստի՝ վարդապետի պագամները պետք է լինեն հիմնասյուն ազգային երաժշտարվեստն ու պարը վերագնահատվելու և ազգային երգ ու պարի կրթա-դաստիարակչական նշանակությունը կարևորվելու համար: Պատահական չէ, որ վերջին ժամանակներում ուսումնական հաստատությունների կրթական գործընթացում բավականին մեծ տեղ հատկացվեց «Ժողովրդական պարին»: Զարգացած, ազգային ինքնագիտակցությամբ ուժեղ, քաղաքակիրթ, ստեղծագործ անհատականություն դաստիարակելու արդյունավետ միջոց է նաև ազգային երգը:

Կրթության, դաստիարակության Կոմիտասյան հարցադրումների մեջ որոշիչ դեր ունի նաև ազգային երգ ու պարի այս կամ այն տեսակի նշանակությունը, մասնավորապես՝ հայրենասիրական, ավանդույթների և սովորույթների, ծեսերի վերաբերյալ երգերն ու պարերը հնարավորություն են ընձեռում բարոյական, հայրենասիրական դաստիարակության խնդիրների լուծման, նաև հոգևոր մշակութային արժեքներին հաղորդակից լինելու, ազգային արժեքները արժևորելու համար:

Այսպիսով, անուրանալի է Կոմիտաս վարդապետի երաժշտամանկավարժական հայացքների դերը երգի, երաժշտության ու պարի ուսուցման միջոցով մատաղ սերունդների բարոյակրթության, քաղաքակրթության, ճիշտ դաստիարակության, ազգայինին և արժեքային համակարգին հաղորդակից դարձնելու և կրթական այլ խնդիրներ լուծելու, դպրոցի հետագա զարգացման նոր հարցադրումներ ձևակերպելու և դրանց լուծման մեջ երգի ու երաժշտության ուսուցման դերը նորովի վերագնահատելու և արժևորելու գործում:

Եզրակացություն

Ամփոփելով սույն հետազոտական աշխատանքը՝ հանգել ենք հետևյալ եզրակացություններին.

- Կոմիտասի մանկավարժական հայացքները՝ ուղղված մատաղ սերունդների կրթության, դպրոցական ուսուցման, դաստիարակության սխալների, թերությունների, ազգային մտածելակերպի ու ազգային դաստիարակության խնդիրներին, կենսունակ են և հրատապ բոլոր ժամանակներում:
- Կոմիտասն իր երաժշտամանկավարժական հայացքներում հավատարիմ է մնում երգի, երգեցողության ու պարի փոխկապակցման միջոցով մանուկներին բարոյակրթելու, անհատի մեջ ազգայինը սերմանելու, նրա մտավոր ու ֆիզիկական ճիշտ զարգացման հարցադրումներին, որոնց պատասխաններն էլ փորձում է գտնել:
- Պետք է իրապես արժևորել մեծ կոմպոզիտորի մանկավարժական հարցադրումները, որոնք այսօր էլ հստակ պատասխան են փնտրում և որոնց լուծման ճանապարհին Կոմիտասի դիտարկումները կարող են լինել ուղենիշ, դառնալ կրթության ու դպրոցի զարգացման արդյունավետ ուղիների մշակման բանալին:
- Երգի և երաժշտության կարևորության գիտակցական հիմքերը պետք է դրվեն դեռևս դպրոցում՝ սկսած տարրական դասարաններից, որի համար կարևոր է այնպիսի երգերի ու երաժշտության ընտրությունը, որոնք առավելագույնն են նպաստում կրթության և դպրոցի նպատակի իրականացմանը:
- Անուրանալի է Կոմիտաս վարդապետի երաժշտամանկավարժական հայացքների դերը երգի, երաժշտության ու պարի ուսուցման միջոցով մատաղ սերունդների բարոյակրթության, քաղաքակրթության, ճիշտ

դաստիարակության, ազգայինին և արժեքային համակարգին հաղորդակից դարձնելու և կրթական այլ խնդիրներ լուծելու, դպրոցի հետագա զարգացման նոր հարցադրումներ ձևակերպելու և դրանց լուծման մեջ երգի ու երաժշտության ուսուցման դերը նորովի վերագնահատելու և արժևորելու գործում:

Օգտագործված գրականություն

1. Բարսեղյան Պ., Նորից մեծն Կոմիտասի մասին, Աստվածաբանական և կրոնագիտական հոդվածների ժողովածու, 2021, (1), էջ 125-133:
2. «Եթե ապրենք Կոմիտասի պատգամներով, դա կլինի նրա երկրորդ գալուստը» Կոմիտաս 150,
https://aspu.am/hy/content/ete_aprenq_komitasi_patgamnerov_da_klini_nra_erkr_od_galusty/#sthash.pcIEETso.dpuf
3. Հարությունյան Գ., Կոմիտասի կյանքն ու գործունեությունը նորահայտ վավերագրերի լույսի տակ, Բանբեր Հայաստանի արխիվների, № 2(14), 1996:
4. Հովհաննիսյան Վ., Կոմիտաս վարդապետ, Մանկավարժական աշխատանքի վարպետներ
5. Ռաբորի Հ.Ա., Ժողովրդական երգերի խմբերգային մշակումները XX դարի երաժշտության մեջ, Ատեն. սեղմագիր, Երևան, 20

